

А. М. Балашов,
к. держ. упр., докторант, НАДУ при Президентіві України

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

У статті автором досліджено систему органів державної влади, які реалізують соціальну політику в Україні, їх компетенцію, проблеми пенсійного забезпечення

The author examines the system of public authorities which realize social policy in Ukraine, their jurisdiction, problems of the pension providing in the article

Ключові слова: пенсійне забезпечення, соціальна політика, орган державної влади, компетенція, державне управління, державна політика, зайнятість, пенсійне страхування.

ВСТУП

Діюча система державних органів, що здійснюють управління соціальним захистом населення, визначена Конституцією України та іншими законодавчими актами. Вона є відбиттям цілей і завдань, що стоять перед державою на сучасному етапі. Зміст діяльності того чи іншого органу та його функцій залежать, як відомо, від характеру того об'єкта, для управління яким створений цей орган. Саме цим і відрізняються органи управління один від одного.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідити інституційне забезпечення соціального захисту населення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Об'єкт управління — найважливіша ознака розмежування різних систем державних органів, що розкриває зв'язок об'єкта й суб'єкта керівництва.

Управління — об'єктивно необхідний інструмент, що виконує функцію узгодження, координації, регулювання діяльності людей у суспільстві [3, с. 51].

До державних органів, що здійснюють управління соціальним забезпеченням, відносяться, насамперед, органи законодавчої й виконавчої влади. Вони займають важливе місце в структурі органів державної влади й відіграють провідну роль в управлінні всієї системи соціального захисту населення.

Система державних органів містить у собі організацію й діяльність центральних і обласних органів виконавчої влади.

Центральним органом виконавчої влади в сфері соціального захисту є Міністерство праці та соціальної політики України. У своїй діяльності Міністерство керується законами й іншими нормативними актами, а також Положенням про нього. У Положенні визначені головні завдання й повноваження Міністерства, компетенція міністра й колегії, порядок затвердження структури, чисельності й штатного розкладу центрального апарату Міністерства.

Основними завданнями Міністерства є:

— участь у формуванні й забезпеченні реалізації державної політи-

ки у сфері зайнятості, соціального захисту населення, соціального страхування, оплати, нормування й стимулювання праці, охорони й умов праці, соціального обслуговування населення, соціально-трудових відносин;

— керівництво діяльністю Державної служби зайнятості, здійснення заходів, пов'язаних з ефективним функціонуванням ринку праці, сприяння раціональній, продуктивній й вільно обраній зайнятості, підвищення якості й конкурентоспроможності робочої сили;

— розробка й здійснення заходів із посилення мотивації до праці, удосконаленню її оплати, організації нормування;

— здійснення комплексного управління охороною праці й державного нагляду за дотриманням у процесі трудової діяльності вимог до безпеки, гігієни праці й виробничого середовища;

— забезпечення через систему підлеглих йому органів реалізації права громадян на соціальний захист шляхом надання своєчасної адресної соціальної допомоги, у тому числі державної допомоги малозабезпеченим громадянам, у випадку втрати годувальника, працездатності, досягнення пенсійного віку та ін.;

— забезпечення розвитку соціально-трудових відносин, захисту прав працюючих громадян через встановлення відповідних стандартів охорони, умов праці та нагляду за їх дотриманням роботодавцями.

Відповідно до викладених завдань і сфер діяльності Міністерство проводить роботу з організації соціального захисту населення в країні, з підбору, підготовки й підвищення кваліфікації працівників своєї системи й правильного їх використання. Воно здійснює в установленому порядку зв'язки з міжнародними організаціями соціального забезпечення, з міністерствами соціального захисту зарубіжних країн (наприклад, бере участь у підготовці міжнародних угод про соціальне забезпечення, у міжнародних і національних форумах, з'їздах, конференціях) та інше.

Міністерство праці та соціальної політики України має більше 3,5 тисяч регіональних підрозділів. Це унікальна державна структура, що здійснює управління соціальним захистом громадян протягом всього життя. За даними Держкомстату України, сьогодні в соціальній сфері працює близько 150 тисяч державних службовців, що виконують функції соціального забезпечення населення.

Отже, як ми бачимо, коло повноважень Міністерства досить широке,

але більшість із них воно виконує через систему обласних, міських, районних, районних у містах управлінь соціального захисту населення, що входять до складу відповідних місцевих державних адміністрацій за принципом подвійного підпорядкування.

У системі державних органів, які здійснюють соціальне забезпечення, важлива роль належить Головним управлінням соціального захисту населення обласних державних адміністрацій. Їхні основні функції у сфері соціального забезпечення визначені Типовим положенням про головне управління праці та соціального захисту населення обласної, Київської міської державної адміністрації і Управління праці та соціального захисту населення Севастопольської міської державної адміністрації, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2000 р. № 1498 (із змінами).

Слід зазначити, що Головне управління праці та соціального захисту населення обласної держадміністрації є структурним підрозділом відповідної обласної держадміністрації, що утворюється головою держадміністрації, підзвітним і підконтрольним голові держадміністрації та Мінпраці. Управління у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, наказами Мінпраці, розпорядженнями голови відповідної держадміністрації, актами відповідних органів місцевого самоврядування, а також положеннями про управління [1, с.120].

До основних завдань управління у сфері соціального забезпечення можна віднести:

— забезпечення на відповідній території реалізації державної політики у сфері пенсійного забезпечення, соціального захисту та обслуговування населення, в тому числі громадян, які потребують допомоги та соціальної підтримки з боку держави;

— забезпечення у межах своїх повноважень дотримання законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, пенсійне забезпечення та соціальний захист населення;

— сприяння органам місцевого самоврядування у вирішенні питань соціально-економічного розвитку відповідних територій;

— організаційно-методичне забезпечення діяльності відповідних структурних підрозділів виконавчих органів влади [4].

Постановою Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2000 р. також затверджене Типове положення про управління праці та со-

ціального захисту населення районної, районної у містах Києві та Севастополі державної адміністрації, яким визначено правовий статус і функції управління праці та соціального захисту населення районної ланки.

З 1 січня 2002 р. по всій території України призначення пенсій і оформлення документів для їх виплати здійснюються органами Пенсійного фонду.

Згідно з Постановою № 11-2 від 27.06.2002 р. Правлінням Пенсійного фонду України утворено на базі управлінь Пенсійного фонду України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі відповідні головні управління Пенсійного фонду України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі; затверджено Положення про головні управління Пенсійного фонду України. На базі районних та міських відділів створено управління Пенсійного фонду України.

Створення системи персоналізованого обліку відомостей про застрахованих осіб у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування і передача Пенсійному фонду України функцій з призначення і виплати пенсій — перші кроки на шляху реформування.

Отже, факт заснування Пенсійного Фонду України засвідчив не лише появу нової фінансової інвестиції в державі, а й революційну зміну ідеології функціонування пенсійної системи, яка відтепер в основному фінансово не спиралася на державний бюджет, а одержала цільові джерела поповнення коштів, власні механізми їх акумуляції та розподілу, а головне: залучила інших соціальних партнерів — роботодавців та працівників — до фінансової участі у вирішенні питань пенсійного забезпечення [2, с. 2]. Успішною буде праця за умови близького співробітництва і солідарної відповідальності як на вітчизняному, так і на міжнародному рівнях.

Саме із створенням Пенсійного фонду з'явилися можливості для індивідуальної оцінки внеску роботодавців і працівників до "пенсійного гаманця" та уникнення невинуватених витрат з нього у вигляді соціальних виплат, не властивих пенсійній системі. Згодом ці можливості реалізуватися через створення у Пенсійному фонді згідно з Указом Президента України у 1998—2000 р. системи персоналізованого обліку пенсійних прав громадян, через завершене у 2001 р. розмежування джерел фінансування соціальних виплат.

За роки існування Пенсійного

фонду України як окремого органу державної влади, відповідального за реалізацію політики у сфері пенсійного забезпечення, в українському суспільстві відбулися перетворення пов'язані, перш за все, з перебудовою економічного устрою держави, переходом до системи ринкових відносин в економіці. Це, в свою чергу, не могло не вплинути на реалізацію державою соціальної політики як основного елемента стабільності і злагоди у суспільстві.

Водночас перехід на фінансування пенсій через Пенсійний фонд не тільки не міг відразу вирішити всі проблемні питання у сфері пенсійного забезпечення, а, навпаки, він висвітлив та окреслив багато проблем та чинників як в самій пенсійній системі, так і далеко за її межами, що суттєво впливають на фінансовий стан цієї системи, але яким, на жаль, раніше не приділялося належної уваги, яких й зараз не помічають або не хочуть помічати критики пенсійної реформи.

Таким чином, за роки незалежності створена в основному система державної соціальної політики та сучасна система пенсійного забезпечення, прийнята демократична Конституція, закони з соціальних питань, розробляються наукові підходи до питань соціального забезпечення. Механізми реалізації соціального розвитку держави, рівня життя його населення відображені у численних законах, прийнятих Верховною Радою та затверджених Президентом України, таких як "Закон про бюджет", "Закон про охорону праці", "Закон про оплату праці", "Про пріоритетний розвиток села", "Про пенсійне забезпечення", "Про статус ветеранів війни", "Про сприяння соціальному розвитку молоді", "Про зайнятість населення", "Про фізичну культуру і спорт", "Про культуру", "Про Основи напрямки реформування пенсійного забезпечення в Україні" тощо. Створено систему державних органів, які реалізують соціальну та гуманітарну політику.

Пенсійний Фонд України є центральним органом виконавчої влади, що здійснює керівництво та управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, провадить збирання, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії та готує документи для їх виплати, забезпечує своєчасне і в повному обсязі фінансування та виплату пенсій, допомоги на поховання, інших соціальних виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України, здійс-

ное контролю за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду України. Діяльність Пенсійного фонду України спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України.

Положення про Пенсійний фонд України затверджено Указом Президента України від 1 березня 2001 р. № 121/2001 (із змінами, внесеними Указом Президента України від 12.01.2004р. № 34/2004). Постановою Правління Пенсійного фонду України від 27.06.2002р. № 11-2, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 12.07.2002р. за № 581/6869, було затверджено про утворення Головних управлінь Пенсійного фонду України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

Пенсійний фонд України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України та Положенням. Пенсійний фонд України узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства і в установленому порядку вносить їх на розгляд Президентів України та Кабінету Міністрів України. У межах своїх повноважень Пенсійний фонд України організовує виконання актів законодавства та здійснює систематичний контроль за їх реалізацією.

Основними завданнями Пенсійного фонду України є:

- участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері пенсійного забезпечення та соціального страхування;

- забезпечення збирання та акумулювання коштів, призначених для пенсійного забезпечення, повного і своєчасного фінансування витрат на виплату пенсій, допомоги на поховання та інших соціальних виплат, що здійснюються з коштів Головного управління Пенсійного фонду України;

- ефективне використання коштів Пенсійного фонду України, здійснення в межах своєї компетенції контрольних функцій, удосконалення методів фінансового планування, звітності та системи контролю за витрачанням коштів Пенсійного фонду.

Значну частину своїх функцій Пенсійний фонд України виконує через систему своїх органів — Головних управлінь Пенсійного фонду України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі та управлінь Пенсійного фонду України в районах, містах і районах у містах.

Державне управління соціальним захистом населення передбачає виявлення і впровадження в

практику соціальної роботи інноваційних технологій. Однією з них, на наш погляд, стала взаємодія органів влади, управлінь Пенсійного фонду України і банківських установ по залученню пенсіонерів до обслуговування через банківські рахунки з використанням пластикових карток.

ВИСНОВКИ

Центральним органом виконавчої влади в сфері соціального захисту є Міністерство праці та соціальної політики України. Основними завданнями Міністерства праці й соціальної політики є:

- участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері зайнятості та трудової міграції, соціального захисту населення, у тому числі інвалідів, ветеранів війни, праці, військової служби та громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, соціального страхування, соціально-трудових відносин та здійснення нагляду за дотриманням законодавства про працю, оплату, нормування та стимулювання праці, професійної класифікації робіт і професій, умов праці, пенсійного забезпечення, соціального обслуговування населення, колективно-договірного регулювання соціально-економічних інтересів працівників і роботодавців, розвитку соціального діалогу;

- керівництво діяльністю Державної служби зайнятості, проведення заходів, пов'язаних з ефективним функціонуванням ринку праці, сприяння раціональній, продуктивній і вільно обраній зайнятості, підвищенню якості та конкурентоспроможності робочої сили;

- розроблення і здійснення заходів для посилення мотивації до праці, вдосконалення її оплати, організації та нормування;

- забезпечення через систему підпорядкованих йому органів реалізації права громадян на соціальний захист шляхом своєчасного та адресного надання соціальної підтримки, в тому числі всіх видів державної соціальної допомоги, у разі втрати роботи, працездатності, досягнення пенсійного віку тощо;

- забезпечення розвитку соціально-трудових відносин та захисту прав працюючих громадян шляхом здійснення державного нагляду за дотриманням роботодавцями вимог законодавства про працю;

- розроблення заходів, спрямованих на реалізацію політики грошових доходів населення;

- розроблення заходів, спрямованих на подолання бідності, в тому числі проведення аналітичної роботи з моніторингу показників бідності

та соціального розвитку;

- забезпечення здійснення Пенсійним фондом України його функцій.

У системі державних органів, які здійснюють соціальне забезпечення, важлива роль належить Головному управлінню соціального захисту населення обласних державних адміністрацій.

Ще одним органом державної влади у сфері соціального забезпечення є Пенсійний фонд України, який є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра праці та соціальної політики. Основними завданнями Пенсійного фонду України є:

- участь у формуванні і реалізації державної політики у сфері пенсійного забезпечення та соціального страхування;

- керівництво та управління соціальною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

- забезпечення збирання та акумулювання внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, ведення їх обліку;

- призначення (перерахунок) пенсій, щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці та підготовка документів для їх виплати;

- забезпечення своєчасного і в повному обсязі фінансування та виплати пенсій, допомоги на поховання, інших виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України та інших джерел, визначених законодавством;

- ефективне та цільове використання коштів, удосконалення методів фінансового планування, звітності та системи контролю за витрачанням коштів.

Література:

1. Бойко М.Д. Право соціального забезпечення України: навчальний посібник. — Вид. 3-е, доп. та перероб. — К.: Атака, 2006. — 380 с.

2. Климанська О., Космічна Я. Соціальна, правова держава // Людина і влада. — 2000. — №7. — С. 4—12.

3. Організаційні засади функціонування місцевого самоврядування в Україні: [монографія] / Ю.О.Куц, С.В.Болдирев, А.Є.Тамм; за заг. ред. доц. Ю.О. Куца. — Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2004. — 180 с.

4. Положення про Міністерство праці та соціальної політики України: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 листопада 2006 р. № 1543 // Офіційний вісник України. — 2006. — №45. — Ст. 3001.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2009 р.